

2017-197

Archeologienota Leuven Hertogensite aanleg openbaar domein

Programma van Maatregelen

Bert ACKE en Maarten BRACKE

19-12-2017

1. Gemotiveerd advies

De archeologienota kadert in het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013 en betreft een stedenbouwkundige aanvraag van een perceel behorend tot de Hertogensite te Leuven (provincie Vlaams-Brabant). De site is gelegen in een archeologische zone (meer bepaald de historische stadskern van Leuven), de totale oppervlakte van het kadastrale perceel waarop de vergunningaanvraag betrekking heeft, bedraagt meer dan 300m² en de geplande bodemingrepen zijn groter dan 100m². Bijgevolg dient de initiatiefnemer een archeologienota toe te voegen aan de vergunningsaanvraag. De archeologienota dient opgemaakt te worden onder supervisie van een erkend archeoloog.

Het projectgebied, 2509m² groot, maakt deel uit van de Hertogensite (zie verder) en is gelegen tussen de Kapucijnenvoer in het westen en de overwelfde Dijle in het oosten. Het min of meer U-vormige plangebied is volledig verhard en bebouwd. De gebouwen staan momenteel leeg, de verharding is in gebruik als interne wegenis en parkeerzone.

Het uitgevoerde bureauonderzoek is volledig waarbij de relevante en beschikbare bronnen teruggevonden werden en geraadpleegd. Het mag duidelijk zijn dat de Hertogensite een hoog archeologisch potentieel heeft. De site was in de middeleeuwen deels *intra muros* (oostelijk deel) en deel *extra muros* (westelijk deel) gelegen. De Dijle, die van noord naar zuid centraal door de site loopt, en de stadsmuur net ten oosten ervan vormden de scheidingslijn. De zone aan weerszijden van de Dijle is lange tijd een open ruimte in de stad gebleven. Tussen de Kapucijnenvoer en de Dijle waren sinds de late middeleeuwen tot eind 18de eeuw diverse kloosterorden gevestigd, die gehuisvest waren in gebouwen langsheen de Kapucijnen-voer met daaraan verbonden grote tuinzones nabij de Dijle. Het plangebied bevindt zich op deze locatie, bij een eerder uitgevoerd proefsleuvenonderzoek werd hier een bakstenen muurfragment teruggevonden dat tot de kloosterfase kan gerekend worden. Het uitzicht van de Hertogensite en van het plangebied wijzigde radicaal in de loop van de 20ste eeuw, met oprichting van diverse gebouwen en verhardingen. Deze recentere aanpassingen zullen voor een zekere verstoring gezorgd hebben binnen het plangebied, maar over het algemeen wordt er vanaf ca. 0,50 à 0,60m onder het huidige maaiveld verwacht dat er onverstoorde archeologische lagen aanwezig kunnen zijn. Er moet rekening gehouden worden met een site met complexe stratigrafie. Belangrijk om aan te stippen is dat in het noordoosten van de Hertogensite, ter hoogte van het af te breken Sint-Pietersziekenhuis, in 1980 Romeinse vondsten *in situ* aan het licht zijn gebracht, de enige gekende site uit die periode die ooit gevonden werd in de Leuvense binnenstad. Er zijn geen aanwijzingen dat er steentijdsites aanwezig zijn binnen het plangebied. Algemeen geldt er voor het plangebied een hoge verwachting voor de periodes volle/late middeleeuwen en nieuwe tijden, waarbij ook de nodige aandacht moet worden besteed aan eventuele Romeinse vondsten en sporen.

Er kan vanuit gegaan worden dat het archeologisch bodemarchief van het gehele plangebied wordt bedreigd door de werken: uitgravingen voor het plaatsen van rioleringen, herprofilering van de oever van de Dijle met aanbrengen van een trappenpartij, omgevingsaanleg met afwerking door middel van verhardingen en groenzones. De rioleringen worden 2 tot 3m diep onder het huidige maaiveld geplaatst. De uitgravingdiepte voor de omgevingsaanleg en het herprofileren van de Dijleoever – op

plaatsen waar geen riolering is voorzien – is nog niet exact gekend, maar rekening houdend met een archeologische buffer van zo'n 30cm onder de uitgravingen, kan er van een verstoring van minstens 1m onder het huidige maaiveld uitgegaan worden. Dit betekent dat de impact van de werken op het volledige plangebied dieper gaat dan het niveau waarop onverstoorde archeologische lagen en sporen bewaard kunnen zijn.

Het plangebied kent een hoge archeologische verwachting wat betreft sporen uit de middeleeuwen en de nieuwe tijden. Eerder uitgevoerd proefsleuvenonderzoek op de locatie heeft het archeologisch potentieel reeds aangetoond. Aangezien de aanwezige sporen bedreigd worden door de geplande werken, dient er verder onderzoek te gebeuren. Verder onderzoek zal relevante kenniswinst opleveren wat betreft de ontwikkeling van dit stadsdeel gelegen net buiten de eerste stadsomwalling. Dit verder onderzoek moet bekeken worden in combinatie met de geplande opgraving van de aan te leggen parkeergarage net ten westen – en zelfs deels overlappend – met het plangebied, en ook met andere toekomstige onderzoeken op de Hertogensite. In de loop van de komende jaren zal hiermee een unieke archeologische kijk kunnen bekomen worden op deze grote site in de Leuvense stad, wat een schat aan nieuwe informatie zal opleveren voor de kennis van de stadsontwikkeling.

Gezien de verschillende verstoringsdieptes, de ongewone U-vorm van het plangebied en de sleufvormige uitgravingen voor de rioleringen, wordt voorgesteld om het volledige plangebied te onderzoeken door middel van een werfbegeleiding. Een volwaardige opgraving is niet mogelijk door de technische uitvoeringswijze van een groot deel van de werken. De aanbeveling voor een werfbegeleiding is conform de aanbevelingen in de archeologienota van de verkavelingsvergunning en spreekt het daarbij horende programma van maatregelen niet tegen. De omgevingswerken in de zones van het plangebied die overlappen met de zones van de parkeergarage moeten niet archeologisch begeleid worden: naar aanleiding van de aanleg van deze garage zullen deze zones reeds archeologisch onderzocht worden.

De te volgen strategie en de onderzoeksvragen worden hieronder besproken.

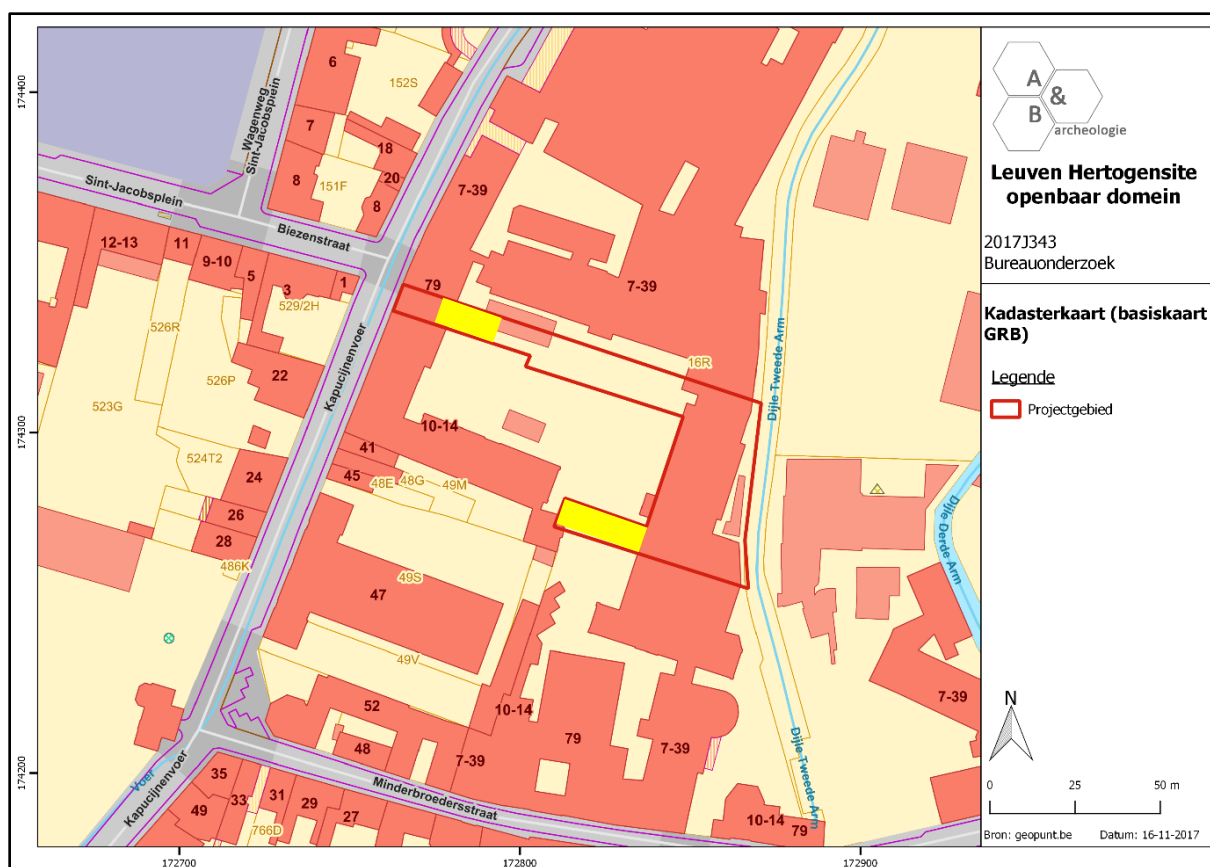
2. Administratieve gegevens en afbakening

Locatiegegevens: Leuven Hertogensite (tussen Minderbroedersstraat, Kapucijnenvoer, Brusselsestraat, Onze-Lieve-Vrouwstraat)

Lambertcoördinaten onderzoeksgebied: X: 172 763 en Y: 174 254; X: 172 871 en Y: 174 344

Kadastergegevens: Leuven, Afdeling 4, Sectie D, Perceel 16r

Het totale plangebied komt in aanmerking voor een werfbegeleiding, met uitzondering van de zones die reeds worden onderzocht naar aanleiding van de aanleg van de parking. Van de in totaal 2509m² die het plangebied omvat, kan ca. 2200m² als onderzoekszone aanschouwd worden.

Figuur 1 Uitsnede uit het kadasterplan met aanduiding van het projectgebied, met in het geel de zones die overlappen met de ondergrondse parkeergarage (bron: geopunt.be).

3. Plan van aanpak

3.1. Vraagstelling

De wetenschappelijke doelstelling van deze opgraving betreft:

- Reconstructie van het Engels klooster
- Reconstructie van de stadsontwikkeling
- Reconstructie van de bewoningsevolutie

Volgende niet-limitatieve onderzoeksvragen dienen beantwoord te worden:

- Hoe zag het landschap er uit voor de stadsontwikkeling?
- Wat is de aard, omvang, datering, en conservatie van de aangetroffen archeologische resten?
- Hoe is de opbouw van de chronologie van de aanwezige archeologische resten?
- Zijn er sporen aanwezig die dateren van voor de aanleg van de eerste stadsomwalling?
- Hoe verliep de evolutie van de site?
- Welke specifieke activiteiten hebben in het onderzoeksgebied plaatsgevonden? Wat zijn de materiële aanwijzingen hiervoor? Passen deze in de historische context van de locatie? Zijn er sporen van artisanale activiteiten aanwezig?
- Wat zeggen de aangetroffen vondsten over de welstand, levenswijze, sociale, economische en culturele achtergrond van de bewoners van het plangebied gedurende hun gebruikperiode?
- Levert het organische en anorganische vondstmateriaal nieuwe inzichten inzake ontstaans- en bewoningsgeschiedenis van de site, eventueel ook over de materiële cultuur?
- Uit welke periode dateren de vondsten? Kan er een functionele interpretatie aan gegeven worden?
- Wat zeggen de aangetroffen sporen over het ontstaan/evolutie van het Engels klooster, eventuele andere gebouwen en de bijhorende tuinzone?
- Zijn er sporen van begravingen? En zo ja, wat is de verticale en horizontale omvang en de bewaringstoestand van het begravingsareaal?
- Hoe kaderen de resultaten van dit onderzoek binnen onze kennis van de stadsontwikkeling van Leuven?
- Kunnen de aangetroffen sporen gekoppeld worden aan andere archeologische onderzoeken op de Hertogensite (bvb. opgraving aangrenzende parking)?
- Welke informatie levert het onderzoek met betrekking tot de loop en de oevers van de Dijle?

3.2. Plan van aanpak (onderzoeksstrategie, -methode en –technieken)

De bovengrondse sloop mag zonder enige archeologische begeleiding uitgevoerd worden. De ondergrondse opbraakwerken van funderingen, verhardingen, nutsvoorzieningen en eventuele kelders worden archeologisch begeleid indien de bodemingrepen dieper gaan dan 40cm onder het

maaiveld. Alle latere werken die dieper gaan dan 40cm onder het huidige maaiveld (uitgraving voor rioleringen, herprofilering oever, omgevingsaanleg) worden archeologisch begeleid. Dit houdt in dat er bij deze werken 1 archeoloog per graafkraan aanwezig is, die de graafwerkzaamheden opvolgt en eventueel aanwezige archeologische sporen registreert. Hiertoe worden bij het aantreffen van archeologische sporen de graafwerkzaamheden tijdelijk stopgezet, zodanig dat de archeoloog de nodige tijd krijgt om deze sporen te kunnen registreren conform de bepalingen in de Code van Goede Praktijk. Deze periode van stilstand kan gaan van enkele uren tot enkele dagen. Bij het aantreffen van complexe sporen of sporencombinaties wordt het onderzoeksteam uitgebreid, ten einde de periode van stilstand zo beperkt mogelijk te houden. De opmetingen gebeuren zo veel als mogelijk direct met GPS of Total Station, teneinde het tijdsverlies tot een minimum te beperken. Na registratie kan er onder begeleiding verder verdiept worden. Het aanleggen van meetsystemen en van opgravingsvlakken, en het registreren van putwandprofielen zal mogelijk afwijken van de gangbare technieken bij een archeologische opgraving. Dit kan vooral het geval zijn indien de riolering wordt aangelegd in een smalle, diepe sleuf, waarin het dikwijls niet mogelijk is om veilig te werken. Bij het herprofilen van de oever van de Dijle is de kans groot dat het aanleggen van een horizontaal opgravingsvlak niet mogelijk is en dat er geen rechte profielwanden worden verkregen.

Indien er tegen de verwachtingen in archeologische resten boven de 40cm buffer worden aangetroffen, dan dient de begeleidende archeoloog op de hoogte gesteld te worden en dienen de werken onmiddellijk tijdelijk gestaakt worden.

Sporen die zich manifesteren in het laatste vlak en dieper doorlopen dan de maximale verstoringsdiepte, worden volledig opgegraven voor zover de veiligheid tot toelaat. Het aanleggen van de verschillende vlakken gebeurt bij een werfbegeleiding hoofdzakelijk machinaal. Hiermee wijkt de techniek af van hetgeen beschreven staat in hoofdstuk 17 van de Code van Goede Praktijk, waarin wordt vermeld dat alle verdiepingen, behalve de afgraving tot het eerste opgravingsvlak, het verwijderen van puinpakketten en uniforme ophogingslagen, handmatig dienen te gebeuren.

De opgraving vindt plaats op een site met complexe stratigrafie. Er worden getracht minstens 1 lengte- en 1 breedteprofiel te bekomen van het plangebied. Indien nodig dient de erkende archeoloog een aardkundige in te schakelen om de ontstaansgeschiedenis van de site en de vallei van de Dijle beter in kaart te kunnen brengen.

De staalname en conservatie gebeurt volgens de bepalingen zoals beschreven in de Code van Goede Praktijk. De staalname en de selectie welke stalen verder onderzocht dienen te worden, gebeurt met het oog op het beantwoorden van de onderzoeksvragen. Voorafgaand, tijdens en na het veldwerk overlegt de veldwerkleider met de betrokken natuurwetenschapper(s) en de conservator.

3.3. Criteria niet uitvoeren onderzoekshandelingen

Het onderzoek moet niet uitgevoerd worden indien de werken waarop deze nota betrekking heeft niet doorgaan.

3.4. Schatting tijdsduur (indicatief)

De tijdsduur van de werfbegeleiding is afhankelijk van de voortgang van de werken en kan niet op voorhand ingeschat worden.

3.5. Kostenraming op basis van de geraamde tijdsduur (excl. BTW, indicatief)

Per dag graafwerken moet per kraan 1 werkdag voorzien worden voor 1 archeoloog. Indien er archeologische sporen worden aangetroffen, dan wordt het team per vondstlocatie minstens uitgebreid met 1 extra veldtechnicus of archeoloog. Indien nodig dient een aardkundige ingeschakeld te worden om de ontstaansgeschiedenis van de site en de vallei van de Dijle beter in kaart te kunnen brengen. Indien menselijke begravingen worden aangetroffen, wordt een fysisch antropoloog betrokken bij het onderzoek. Andere specialisten worden ingeschakeld naargelang de noodzaak tijdens het onderzoek.

Voor de verwerking wordt 3/4 van het totale aantal mandagen voor de begeleiding voorzien, met een minimum van 5 werkdagen.

Voor conservatie en natuurwetenschappelijk onderzoek moet een bedrag gereserveerd worden dat 10% bedraagt van de uiteindelijke kostprijs van het veldwerk en de verwerking, en met een minimum van 2500 euro.

3.6. Gewenste competenties

- Het team moet bestaan uit minstens 1 archeoloog, met minstens 200 werkdagen ervaring met onderzoek op middeleeuwse stadskernsites.
- De betrokken natuurwetenschappers en aardkundige dienen ervaring te hebben met onderzoek in stadscontexten.

3.7. Bewaring archeologisch ensemble

Gedurende het onderzoek worden de vondsten als geheel bewaard in een veilige, droge en klimaatsgeschikte omgeving. Na afronding van het onderzoek wordt het archeologisch ensemble overgedragen aan de eigenaar.